

ISKOLA, VÉRAGYZÁS, BALAŠEVIĆ . . . – BÉKE ÉS REZIGNÁCIÓ

HARKAI VASS ÉVA

VI.

1999. június második hete

1.

Walkmannel az éjszakában. A nap folyamán, ki tudja, hanyadszor, újra elvették az áramot. A napokat azzal töltöm, hogy igyekszem megállapítani az áramszünetek logikáját, de nemigen sikerül. A szeszélyes kikapcsolások miatt nem tudom betervezni a főzést, a mosást s közöttük-előttük-utánuk a napi olvasást. Összevissza főzünk és mosunk, szétfolynak a napok. A kétórai ebédidő dél és három óra között csúszkál, a délelőttök, délutánok rövidülnek-hosszabbodnak, időérzésem összezavarodik.

Háborús vadromantika: míg gyertyafénynél írom a naplót, kinn tombol a Balkán éjszaka. Égdörgés, villámlás, majd mindebbe belenyilall a légiriadót jelző sziréna hangja. Š. E., Belgrádba települt rokonom a múltkor a telefonba elmesélte egy éjszakájukat: Késő este (Európa egyes országaiban is nagy károkat okozó) szélvihar tombolt, éjszaka bombázták a fővárost, hajnalban megmozdult alattuk a föld. Vihar, bombatámadás, földrengés egyetlen éjszaka folyamán. Ha filmen látnám ugyanezt, olcsó hatásvadászásnak minősíteném.

Mégis csendes, nyugodt éjszaka. Vagy inkább a néma rettegés ideje. Hiszen miközben az ország déli határain folyik a megegyezés körüli

egyre kínosabb huzavona, a tovább folytatódó bombázásnak Kosovón több száz, már hazatérésre készülődő áldozata van.

2.

I. hívott telefonon, s jól tette, mert nemcsak személyesen, hanem telefonvonal útján sem tudok kijutni az országból.

3.

Bizonyítványosztás a csonkán maradt tanév után. Elnéző tantestület, enyhébb osztályozás. A becsúszott gyöngébb jegyeket nem volt mód kijavítani, hát egy kissé mindenütt szépítettek az eredményen. Mégis megnyugtat, hogy a fiúk kezében vannak a befejezett osztályról szóló bizonylatok – jobban, mint amikor H.-nak az új rendelet szerint személyazonossági igazolványt kellett csináltatnom. Hogy az eddigi gyakorlattól eltérően már tizenöt éves koruktól nyilvántartásba vették – nemzetiségük feltüntetésével – a gyerekeket. Egy majdani emberanyagot? Egy leendő háborúhoz? Akkoriban terjedt el az a rémhír is (általában minden hétre jutott egy-egy ilyen), hogy a már tizennyolc éves középiskolásokat katonai kiképzésre, a tizenötödik életévüket betöltötteket pedig rohamunkára viszik. Sok szülő épp azokban a napokban íratta át (fiú)gyerekét magyarországi iskolába – több osztálynyi általános és középiskolás gyereket. Egy ismerősömnek én is ilyen ügyben fogalmaztam kérvényt. Egész héten mélyponton voltam a szövegétől.

Hány gyerek lesz őszre a gimnáziumban? S a Magyar Tanszéken?

4.

Reggel arra ébredek, hogy van áram. Mit is kellene most csinálnom? Főzöm a teát. A többi, amit kellene, majd csak akkor jut eszembe – visszamenőleg –, amikor újra kikapcsolják az áramot. Beleborzadok kicsinyes napi témáimba.

5.

Sok kínos huzavona után június 9-én végre az ún. katonai békemegállapodás aláírása. Zavaros balkáni összkép: a menekülttáborok lakói megölelik egymást, a szerb fél a győztes(!) pozíciójából a nemzetek egyenrangúságával és Szerbia békepolitikájával hülyít (de kit – ezek után?), Belgrád lakosai a város utcáin lövések közepette a békét és

Szerbia győzelmét ünneplik. Meddig tart még ez az „objektív igazság” s a világ mint ellenség jegyében zajló hisztéria és tudathasadás?

A Szabad Európa riportere arról beszél, hogy nincs itt mit ünnepelni, ez az egész eufória a halálfélelem helyébe lépő nagy megkönnyebbüléssel magyarázható.

6.

Á. új szava: véragyzás.

7.

A békekötés után most már csak egy dologban reménykedhetünk: hogy nem marad minden a régiben. Vuk Obradović kérdése: mit kapott Szerbia a háborúval?

8.

A június 10-ei Magyar Szó legfontosabb – féltényérnyi – cikke G. Svilanović, a Polgári Szövetség elnökének a Betától átvett nyilatkozata az újság utolsó híroldalán. A többi javarészt a mellébeszélés évek során át kialakult kánonjába tartozik. Végső ideje, hogy most már az ellenkánon hangja kapjon teret.

9.

A Szerbiai TV hírműsorában különböző városokban megszólaltatott polgárok a békét és győzelmet ünneplik, amelyet az ország elnökének – és békepolitikájának – köszönhetünk. Ezek vajon lefizetett riportalanyok, vagy valóban komolyan gondolják ezt az ostobaságot, amit mondanak? De miért is méltatlankodok, amikor a rendszer nem először demonstrálja ily módon igazát? Még csak azt kell eldöntenünk, hogy amit a képernyőn látunk és hallunk, kabaré vagy tragikomédia-e. Szomorú, hogy ebben a commedia dell’artéban akaratunk ellenére mi is benne vagyunk. Alkalmasint hazaárulóknak titulálva.

11.

Képkockák egybejátszása: A romániai forradalom zöld pulóveres, meglincselt áldozatának ikertestvére: egy idős kosovói albán férfi, fekete-fehér kockás sállal a nyakán – a zágrábi Motrišta Kosovo-blokkjának bejelentőjén. Fölötte diagonálisan egy jól ismert arc sátáni vigyora.

12.

Az állami tévében (más nincs is, csak egységes állami adás, ami olykor magyar nyelven is megszólal, de nem kutatok utána; az anyanyelvemen még hallgathatatlanabb) továbbra is működik a néphülyítő apparátus. Különbéféle városok kiválasztott polgárai – az utca népe! – az ország békeszerető elnökéről és politikájáról zengenek dicshimnuszokat. Fel-tételezem, hogy a folyton emberi méltóságról papoló békeszeretők nem ezeknek a polgároknak a legközelebbi hozzátartozóit küldték erőszak-kal a harctérre – a halálba –, mert akkor a megszólaltatottak egészen mást mondanának.

A háború ideje alatt a harctéri jelentések helyett tartalékosok nyilatkoztak ódai hangon a haza védelméről (mi mást mondhat egy egyenruhás a kamera előtt?), s azzal áltattak bennünket, hogy a tartalékos katonák száz százalékban eleget tesznek a behívóparancsnak. (Budapest utcáin úton-útfélen szerb beszédre figyeltem fel, szerbekbe botlottam. A rendőrség tolóablaka előtt, miközben tartózkodási engedélyre várnak, törlik az angolt, gesztikulálnak. Egy pillanat alatt vízbe hull az itthoni szólam, miszerint beszélj szerbül, hogy az egész világ megértsen.) Azt is tudjuk, hogyan érzik magukat a tartalékosok, akik harmadik hónapja lövészárkokat ásnak, s éjszaka rettegték a támadásoktól – hát még azok, akik bombázott területeken teljesítettek szolgálatot!

S a zenés bejátszások! Vizuális hazudozás: idillikus képek a lebukó nap felé tartó repülőkről, szárnyukon megcsillan a napsugár. Sorfal és díszlépés. Tengerész, kifogástalan fehér egyenruhában, oldalán fiatal hölgygel (szexis, már akinek). Égen, földön és vízen. Minden megvan, ahogyan Ottlik mondaná. A képekhez adagolt újonnan szerzett dal szövegének (vajon ki lehetett a szövegíró?) értelmében a szeretetet szeretettel viszonzozzuk. A hazaszeretet mint vesszőparipa. Aki kételkedik a képek és a szöveg tartalmában, hazafiatlan. Szolgálni a hazát és szolgálni a rezsimet. Minden más alternatíva hazaárulás.

A háborús propaganda telitalálata: Egyik unokatestvérem felesége azt meséli, kávéfőzés közben azon kapta magát, hogy akaratlanul is az említett hazafias dal dallamát dúdolja.

Dorđe Balašević, a Vajdaság Tinódi Lantosa egy interjúban, még a háború előtt, arról beszélt, hogy szerette hazáját – azt a régit –, s hogy amint az majd újra megérdemli, ismét szeretni fogja.

13.

Harcosok kitüntetése. Aki az országon kívül van, áruló. Romokról, szétvert országról, halottakról, menekültekről egy szó sem esik. Diadalhoz nem illik az ünneprontás. Amiről hallgatunk, nem létezik.

Az ország mint nyáj – kívül és bévül üldözendő fekete báránnyal –, körülöttük a hű pulik, akik a nyáját rendezik.

14.

Oroszok vonulnak Kosovo irányába – megelőzve a NATO-csapatokat. Priština szerb polgárai az utcán várják őket.

A mindenkori háborúk kiszámíthatatlan mellékeseményei. A Balkánon zajló háború: alkalom a Nyugat és Kelet megoldatlan kérdéseinek tisztázására.

15.

Miután úgy tűnik, hogy a dolgok egy része rendeződött, vége a háborúnak, újabb menekülthullám veszi kezdetét: Kosovóból ottani szerbek menekülnek. A kollektív (nacionalista) hisztériát felváltó regionális büntudat? A mindannyiunkra megváltásként ható békekötést árulásnak minősítik – a szerb rezsim pedig nem vesz tudomást tömeges menekülésükről. Újfent: amiről nem beszélünk, nem létezik.

16.

Kész kavarodás a fejekben. Míg szerb kertszomszédunk, a díler felesége a NATO-t szidja a pusztításokért, a velünk szemben levő tisztiz házak egyik nyugdíjas szerb lakója arra kéri vegyes házasságban élő, itteni horvát ismerősünket (a felesége magyar), hogy ha a magyarok bejönne nekik (!), mondja meg nekik, hogy ők jó emberek.

17.

A hónap második vasárnapja: vásár van. Miközben a vásártér felé tartunk, Á. megkérdezi, miért van betörve az egyik útba eső pékség kirakata. Mert albánoké az üzlet, mondom neki – még a háború kirobbanásának első napjaiban történt. Ekkor törték be az albán magárus kioszkjának és a török cukrász cukrászdájának üvegét is. (Újvidéken az albán pékek megfélemlítése ideiglenes kenyérhiányt okozott.) Ezek

után állították vissza városunkban az éjszakai közvilágítást, hogy a teljes sötétség ne motiváljon fölöslegesen senkit sötét gondolatokra.

VII.

SCHULZE SZELLEME, BESZÉLŐ NEVEK, CSENDÉLETEK . . . – BÉKE ÉS REZIGNÁCIÓ

1999. június harmadik hete

1.

A háború idején a Szabadka felé vezető úton, Nagyfény határában katonai rendőri ellenőrző pontot állítottak. A leállított autóbuszunkba beszálló katonai rendőrök militarista vadsággal, ordítva ellenőrizték a férfi utasokat – a nőket, gyerekeket levegőnek vélték, átnéztek a fejü(n)k felett. Gyanús és nem létező utasok. Schulze szelleme kísért a Pannon-tengeren.

Most, Újvidék felé haladva, Szenttamás határában állítják le a buszt, s néhány percig tartó veszteglés után egy albán családot hagyunk az út mellett, a város lakott területén kívül. Apa, anya két apró gyerekkel és sok csomaggal. A szigorított ellenőrzésre és a rejtélyre csak este kapom meg a választ.

Egész úton állok, az ülőhelyek számához képest kétszer annyi utast zsúfoltak be a buszba. Testü(n)k kipárolgásától elviselhetetlen a levegő, birkameleg van, csak jó sokára nyitnak meg résnyire egy ablakot.

Hazafelé jövet majdnem két órát várakozunk a Belgrádból érkező autóbuszra. Az esti híradóban tudom meg a körülményes utazás okát: Az elnök a Vajdaságban járt, a beškai hídnál tartott beszédet, s (önmagát is beleértve) többes szám első személyben újjáépítésről, haladásról szónokolt. (Az ország politikájának eddigi mérlege: számítások szerint negyven év múlva fogjuk elérni az 1989. évi fejlődési szintet. Erről Beškánál nem esett szó.) Újra feléled az utóbbi tíz év közismert képkockája: (még mindig) a vezért éljenző tömeg.

2.

A szerb rezsimhű újságokban lepedőnyi oldalakon a rombolás (*zločinačka agresija*) nagyméretű képei. Nehogy valaki Madame Chauhat-féle röntgenfelvételt készítsen a tízéves drill bennünk tükröződő anatómiai, lélektani és szociális következményeiről.

3.

Az egyik éjszakai rádióműsorban Bogdan Bogdanović volt belgrádi polgármester és neves építész beszél Bécsből. Ha az országot alkotó nemzet most sem néz szembe önmagával, annak a nemzetre nézve tragikus végkifejlete lesz, mondja. Egy régebbi kijelentése szerint ennek a politikának az lesz az eredménye, hogy Szerbiából végül csak a belgrádi pasaluk marad. Akinek ilyen destruktív gondolatai vannak, nem lehetett sokáig a főváros polgármestere.

4.

Léteznek-e hazug nevek? Zilahy Péter *Az utolsó ablakzsiráfban* a számunkra jól ismert nevek jelentését boncolja: az egyik szabadságot, a másik békét jelent.

5.

Bár a sajtóban megjelent a hír, hogy a héten (egyébként a tanév utolsó hete lenne) lesz tanítás, mégsem kapunk semmilyen üzenetet.

Á.-ék iskolaigazgatójének a háború ideje alatt állítólag az volt az ötlete, hogy az oktatást úgy oldhatnák meg, hogy a gyerekek egy-egy osztálytársuk lakásán gyűlnének össze – miközben az iskolában a katonaság vert tanyát. A család, a lakás a barátkozás és az intimitás tere, nem pedig a hivatalos oktatás színhelye. Ezt már én gondolom.

6.

Félő, hogy a Kosovóból elmenekült szerb lakosság a Vajdaságban köt ki, újra átrajzolva a tartomány etnikai térképét. Az éjszakai hírműsorban már be is mondják, hogy néhány száz menekült Újvidékre érkezett. Egyes csoportok – benzinhiány miatt – csak Kraljevóig jutottak.

7.

A kollektív szédítés újabb állomása Aleksinac, ahol szintén nagy újjáépítési tervekről és nyitásról esett szó. A Szabad Európa hírműsora úgy interpretálja a Nagy Beszédet, hogy nyomban hozzáfűzi a Nyugat álláspontját is: amíg a mostaniak vannak hatalmon, Szerbia semmiféle újjáépítési segélyre s az Európai Unió-beli tagságra sem számíthat.

Kosovóban ez alatt az idő alatt tömegsírok tömegét (sic!) tárják fel, s a véres munkát a háborús bűnös Arkan és „tigriseinek” számlájára

írják. Arkan arról nyilatkozik, hogy nem járt Kosovón. (Legfeljebb a parancsa jutott el oda.)

Miközben arról okítanak bennünket, hogy Szerbia a LEGszabadabb, LEGfüggetlenebb, LEGbékésebb – és LEGboldogabb (?!!) – ország, Zagorka Pavlović, a Szerb Nőegylet priština-i szervezetének elnöknője priština-i házába invitálja az ország pártvezetőit, hogy élvezzék „a szabad és megvédett Kosovo áldásait” (l. Magyar Szó, 1999. június 13.).

8.

Farkasok torkában – avagy a Balkán Groteszk: A priština-i Grand Hotel, amelynek épülete a bombázások tüzeiben makulátlan maradt, állítólag a NATO számításai miatt, hogy oda telepíthessék békecsapatokat, s amely állandó sajtókonferenciák színhelye, Arkan tulajdonában van. Lehet, hogy csak szóbeszéd (terjed a háborús folklór), de ez már így is túl sok nekem.

9.

Labudova pesma – Hattyúdal. A Szövetség a Változásokért egyik tagjának nyilatkozatában saját szavamra ismerék. Jóleső coincidencia.

Ugyanakkor zavaros polifónia: a Szabad Európa éjféλι műsorába belevisszhangzik egy jól ismert – s épp ezért hátborzongató –, durva, érdes, ellentmondást nem tűró hang.

10.

Ha I. hazajönne, nemcsak a városra, hanem a lakásra és gyerekeire sem ismerne rá. A fiúk a napi bevásárlás mellett az edénytörlés és szemétkihordás feladatát is magukra vállalták. Most I. helyett ők e napló első olvasói is (Á. még ötleteket is ad).

Á. megtanult az ajtófélfák között mászni; a mutatvány csúcsa, amikor az ajtónyílás legmagasabb pontjáig érve kezével elengedi a félfát, s csak a lábával tartja magát, miközben az anyámat a hideg leli. Az udvarban külön kis kertje van, amelybe oroszlánszáj-, sárga margaréta- és cinnia-magvakat vetett. H. elkezdett diszkóba járni, s rákapott apja dezodorjára. A családnak – a meggyógyított hűtlen galamb után – új tagja van: egy koromfekete kiscica. A szomszédban a dűledező melléképületek helyén új garázs épült. Ennyi történt három hónap alatt, amióta I. Erdélybe utazott, s visszafelé jövet kényszerből Pesten maradt. Közben volt egy

háború, amelyből – a Pestet elárasztó emigránsokon kívül – élőben semmit sem látott.

Vajon bennem ez alatt az idő alatt mi változott?

11.

Ezredvégi csendéletek:

1. Számítógép, mellette gyertya.
2. A tartalékos katonák napi terítéke: nejlonzacskóval kibélelt katonacsajka.
3. Katonai egyenruhához kínai hamisított tornacipő, fluoreszkáló zöld zoknival. (Választható alternatíva: egyenruha és papucs.)
4. Szalmából vetett ágy – mint a luxus felsőfoka.
5. Az áramszünetek romantikája: A belgrádi több emeletes lakóházak lakói esőben, ernyő alatt rostélyost sütnék az erkélyen.
6. A több napig tartó vízhiány idején a fővárosi tömbházak ablakaiból hajnalonként gyanús tartalmú műanyag zacskók repülnek.

A képek régebbieket hívnak elő – egy előbbi, a horvátországi háborúból. (Új, összkomfortos családi ház mint hadiszállás. A konyhában a cumisüvegben még langyos a tej. Az új lakók a parkettás nappali szoba közepén tüzet raknak. A Zepter-lábas mint éjjeliedény. Csatakép – a morbiditás mellékhangjaival: vajdasági magyar katona a túloldalra horvátországi magyar katonára lő.)

12.

A naponta hirdetett mennyei szabadság empirikus földi mása: még egy héttel a békemegállapodás aláírása után is tart a részleges határzárlat miatti rabság. A katonaköteles korú férfiak és egyes állami intézmények foglalkoztatottjai nem léphetik át az országhatárt. A háború ideje alatt mozgósított tartalékosokat még mindig nem engedik haza.

Szóvirágok a legszabadabb, legbékésebb, legboldogabb . . . leg-leg Szerbiáról . . . Holott egy szerencsétlen, romokba döntött, szomorú ország marionettjei vagyunk.

13.

Napjaimat mostanában – bár még vannak – nem az áramszünetek dúlják szét, hanem a későre tolódó alvási idő. Éjfél körül ülök a rádió mellé, hogy a hallgatható és objektívnek tűnő csatornán megtudjam a

napi történések legfontosabb részleteit. A kétórai rádiózást kései ébredés, kései reggeli és kialvatlanság követi. Megrövidülnek a délelőttök, gyorsan elillannak a napok. Most egyébként is egy nagy vákuumban vagyunk, holt némaságban a végeken. A kéreg alatt zajló, apró történésekre figyelünk, s azt várjuk, mikor pattan el a mindent vastagon benövő héj. Ha naponta nem kapnánk hírt olyan vélekedésekről, amelyeket a rajtunk élőködő s a magát végtelennek képzelő hatalom hazafiatlannak és árulónak nevez, egyenesen az őrületbe tartanánk. Nemcsak a bombázások, az agóniáját élő hatalmat mentő politikai csatározások és cinikus manipulációk is megteszik a magukét. „*A lelkünk vízfenéken alszik, mint a hal!*” – mondhatnánk Füst Milánnal.

A több mint két hónapig tartó éjszakai légiriadók okozta folyamatos feszültség és rettegés megszűnését követően a nagy oldódás és felengedés helyett csak tehetetlen levertséget, ólmos fáradtságot érzek. Mint ha ugyanott lennénk, ahol voltunk, mögöttünk országnyi romokkal, előttünk egy sötétséget, didergést és totális bénultságot ígérő tél már megtapasztalt rémképeivel. Becsukódó távlatok. „*»Sors, nyiss nekem tért!« / Majd nyit.*” (Petőfi/Petri)

Mindezekén túl a naplóírás is mind több időt követel magának. Egyfelől a túlélés valamilyen módon mégis emberinek mondható esélyét ismerem fel e napi feljegyzések papírra vetésében, másfelől – a kávé és dohány mellett – szinte függőséggé, droggá, naponta kielégítendő igényemmé vált. A Thomas Mann-i napi kötelező egy oldal öröme és kényszere . . . Freud – rosszmájúan – még mást is hozzátenne. Akár beismerem, akár nem, valóban vannak bennem elnyomott indulatok és kielégít(het)etlen érzelmek.

Ez a nyár – a sok átdolgozott előbbieken után – végre a nagy lazítás és pihenés időszakának ígérkezett. Helyette jött egy háború, nyomában káosz, s közöttünk – épp ma három hónapja – egy országhatár, amelyiket, ki tudja, meddig, egyikünk sem lépheti át. (A határzárlat feloldása állítólag még a hónap végére sem várható.) S a munka, az írás, mely hosszabb-rövidebb időre feledteti a létté nem minősülő, kisszerű életet. Ideális adottságok és talaj – pl. Böndör közérzetlírájához.

Legalább három hónap kiesett az életünkéből, s az elkövetkezők sem ígérkeznek elviselhetőbbnek. Az éjszakai rettegéseket s a nappalok rémhíreit felváltó zsibbadtság közepette még mindig nagy kinnal olvasok.

14.

Kivételesen szombaton utazom Újvidékre – a Híd-díj átadására –, s élvezem a hétvégi utazást: végre nincs tömeg, s van elegendő ülőhely a buszban. Nem túl tartós az örömöm: visszafelé már csak későn lenne buszom, vonattal kell utaznom, hazáig (textilcipőben, eső után, vízben) három kilométert gyalogolok.

A részletek anakronizmusa: Újvidék házainak ablakain még mindig ott a ragasztószalag.

VIII.

RENDŐRÖK, KATONÁK, SZABAD EURÓPA – BÉKE ÉS
REZIGNÁCIÓ

1999. június negyedik hete

1.

A fásasztóan kalandos utazások után gépkocsival utazom – először a háború óta. A benzinhiány következtében forgalom alig van, szinte egymagam suhanok az autópályán. Hogy az örömöm mégse legyen felhőtlen, az újvidéki leágazásnál leállít a rendőr, s (karhatalmilag) megkérdezi, elvinnék-e két katonát a városközpontig. Miután a rendőr rám szóta őket, a két katona érzi a legkellemetlenebbül magát, s miközben azt fontolgom, kényszerből vagy önkéntesen öltöztek-e harci díszbe, én sem vagyok velük túl nyájas. Csendben lapulnak, mindegy nekik, hol teszem ki őket – ahol nekem megfelel.

A legújabb (ćuprijai) mítíngen Szerbia újjáépítéséről beszélnek, s arról, hogy a Nyugat humanitárius segílyt ígér (?) (arról pedig nem, amit – e hatalom fennmaradásáig – megtagad). Az egybegyűlt tömeg felett – Damoklész kardjaként – több kiadásban az elnök portréja lebeg.

Este az állami tévében Jovo Todorović oktatási miniszter azt hangoztatja nagy bölcsen, hogy az általános és középiskolások, valamint az egyetemi hallgatók a 78 nap alatt nagyobb tudásra tettek szert, hogy kinn voltak a tereken, a hidakon, mintha bármely tárgyól vettek volna új anyagot, vagy tettek volna vizsgát. H. É. a pedagóguslapban az elmaradt Nádas-, Mészöly-, Mándy-, Márquez-, Borges-, Beckett-órák és az igazi érettségi elmaradását fájlalja. Nádas, Mészöly, Mándy és a többiek helyett az utca, a tér, a híd – a félelem és háború. S a harctérre

került, emigrációba kényszerült vagy halálba hurcolt barátok és apák . . . A bombázások borzalmai s a halálfélelem mint tananyag. Ősztől ezt fogják tanítani az ún. ideológiamentes iskolában is – ahogyan a miniszter képzeli?

2.

Semmi sem olyan, mint amilyen a háború előtt volt. A mindig örömmel viszontlátott (s közben agyonbombázott) Fruška gora sem, amint törekény vonalával ködösen kirajzolódik előttem az Újvidék felé vezető úton. Még a délibábok is mások útban hazafelé. Ami volt, szétesett.

3.

Mintha teljesen irányt változtatott volna az eddigi diskurzus; végsőkéig elkeseredett riportalanyok nyíltan, leplezetlenül vádolják a rendszert. A tartalékos katonák utakat torlaszolnak el, követelvén hadisarcukat.

Mindeközben pedig mintha egymásnak homlokegyenest ellentmondó klipek nézői volnánk: ide-oda kapkodjuk a fejünket az egymásnak ellentmondó jelenségek – a valóság és látszat – között.

A látszat fellegvára a szerb híradó, ahol minden O. K. Szerbia újjáépül, a frissen meghozott (egyelőre még nem ismeretes és nem részletezett) törvények is ezt szorgalmazzák, a gazdaság fellendül, a szerbek tömegesen térnek vissza Kosovóba évszázados családi tűzhelyeikhez (*vekovna ognjišta*), az aratáshoz lesz elegendő üzemanyag . . . Még az időjárás is olyan, amilyennek Belgrádban előírják. Holnap meleg, napos idő várható.

4.

Szombaton valóban meleg, napos idő. (!!!)

A hadiállapot feloldása, ám utólag kitűnik, hogy mégsem nyíltak meg mindenki számára az országhatár börtönfalai.

5.

H. beiratkozott a gimnáziumba. A tervezett két magyar tannyelvű osztályba létszámon felül jelentkeztek (s ez jó), közöttük huszonöt felturbózott Vuk-díjas (ami a. m. felturbózott erős mezőny). Az általános iskola magyar tannyelvű első osztályaiba viszont állítólag kevés gyereket írtattak be. A létszámhiány az 1991–92 óta emigrált fiatalok kivándorlásával magyarázható.

A gimnázium előcsarnokának a falán a szerb kultúra nagyjainak ötösfogata (nyilván a névadó Dositej Obradović, Szent Száva, Njegoš . . . nem tudom, kik még), bizonyítván, hogy ez a kultúra van és más nem létezik – tájunkon. Ebben a gimnáziumban tanított Csernik Attila és Tóth Feri, itt tanult Soltis Lajos, Kovács Frigyes, Fenyvesi Ottó – és sorolhatnám tovább. Gimnazista koromban Testvériség–egység volt a gimnázium neve.

6.

Nagyanyám 1980-ban, Tito halálakor tükrös szekrényére helyezi a marsall tengerész-egyenruhás képét, mondván, hogy családi nyugdíját neki köszönheti. Az ország nyugdíjalapjának alapos kifosztása után én már csak egy nagy kérdőjelet helyezhetek virtuális tükrös szekrényemre.

7.

Továbbra is: a rádiózás mint drog. A késő éjszakába nyúló rádióhallgatás után mind nehezebb ébredések, kialvatlanság és ingerlékenység. Későn érek a piacra, az árusok már rakják össze megmaradt áruikat, s mindennek a tetejébe még jó hosszú beszélgetéseket folytatok ismerőseimmel. Mindenki a Szabad Európát hallgatja! (Utazás közben pedig azt tapasztalom, mindenki Blicet olvas.)

A Kossuthban bemondják, hogy a Vajdaságot polgárháború veszélye fenyegeti.

8.

A háború utáni vákuumban továbbra is gyötrő kettősségek. Kitért a béke, mondják többen is iróniával és jó adag keserőséggel a történetek után, hiszen az éjszakai bombázások helyébe a kosovói szabad rablás és fejjavadászat egy újabb fejezete lépett – s hogy a kép még bonyolultabb legyen, mindkét fél ezt műveli a déli tartományban, amely most minden, csak nem tartomány. Egyesek, Edward királyként, odavágtathatnának fakó lovukon, hogy megmondják, mi lett belőle.

A kisvárosban, ahol élek, csend és nyugalom van, de az emberek – felnőtteknek való rémmese gyanánt – Arkan híveinek feltűnéséről beszélnek. Állítólag a pazarul felújított (?) tiszti otthonban ünnepelték a győzelmet (győzelmüket?) zászlólengetés közepette, mások az egyik vendéglőben vélték őket látni, egy hónappal ezelőtt újvidéki feltűné-

sükről beszéltek. H., amikor óvatosságra intem, azt kérdezi, hogyan, miről lehet őket felismerni. Tanácstalan vagyok. Ha tudná, mit jelent, a gestaltpszichológiáról beszélnék neki.

Miközben a hivatalos média újjáépítésről és a várható fellendülésről zeng ódát (többéves szlogen: *bíće bolje*), közgazdászok és elemzők a fizetések várható zuhanásáról és a ránk váró nincstelenségről festenek sötét képeket.

Az éjszakai rádióműsorban a napokban, az időközben beállt béke (?) napjaiban elűzött kosovói szerbek keserősége és kilátástalansága, akikről – s a helyzetről, amelyet maga hozott létre – az államapparátus tudni sem akar. A riportalányok által festett kettős kép: a menekülő kosovói albánokat anyanemzetük élelmiszerral és vízzel várja, a menekülő kosovói szerbek étlen-szomjan sodródznak a tőlük szabadulni kívánó Szerbiában.

9.

Újabb átverési kísérlet: az országos újjáépítési alap – a szabad rablás egy újabb, társadalmilag legalizált formája.

10.

Az ország mint összerakhatatlan puzzle: hiányzó s a képbe nem illő részletek rendezetlen halmaza.

11.

Vasárnap délelőtt van, szellős napsütés, tobzódó nyár a kertben. Zárjuk le ezt a hetet.

IX.

NAGYGYŰLÉS, BAMBILAND, FEKETE ERNYŐ – BÉKE ÉS REZIGNÁCIÓ

1999. június vége–július eleje

1.

Több éves emlékek feléledése – újabb helyszíneken.

A horvátországi háború idején L. K. K.-ék, miután elhagyták Baranyát, s ideiglenesen a Vajdaságba költöztek, arról meséltek, amit mi akkor, szerencsére, valóságosan még nem éltünk át, s megérteni is csak

utólag tudunk: a közrend felbomlásáról s az ennek következtében elharapózó szabad rablásról. A Kosovóról érkező napi hírek kb. erről számolnak be mostanában.

Annál inkább érezzük a bőrünkön, amiről évekkal ezelőtt S. M. beszélt, miután a boszniai háború idején megelégtelte az ottani életet, s ideiglenesen szintén a Vajdaságba, Topolyára költözött itteni rokonaihoz, hogy utána a Banja Luka-i bosnyák és muzulmán értelmiségiek útirányához csatlakozzon, s Kanadában kössön ki végleg. S., aki többek között Nádas Péter *Egy családregény vége* című regényét fordította szerbre, arról panaszkodott, hogy Banja Luka lakosságának színképéből tulajdonképpen kiveszett a polgári réteg, s akik ott maradtak, vagy koldusbotra jutott szegények vagy bárdolatlan újjazdagok.

Még a háború előtt, miközben egy szabadkai bőrgyógyászati rendelő előtt várakoztam, ugyanezt tapasztaltam az utca járókelőit szemlélve. Csak végig kellett tekintenem öltözetükön: olcsó kínai ruházat a bolhapiacról, tekintélyes korú férfiak és nők is hamisított kínai sportcipőben egyfelől, másfelől bőrnadrág, -kabát, bunda, bordó zakó s az elmaradhatatlan maroktelefon. A körülöttünk futkosó gépkocsik is ezt a képletet támasztják alá: tíz–húsz éves agyonhajtott Zastavák és nagy, sötét, vadonatúj limuzinok. A kivándorolt orvosok, tanárok, mérnökök helyébe szerencsétlen menekültek és ide települt háborús profitőrök és újjazdagok léptek. Vajon a mindent elárasztó turbófolk nem a polgári réteg és a kultúra kihalását példázza-e? (S a minderre rákontrázó, erdőn-mezőn-lakodalom-[magyar]népitánc-őrület orrvérzésig való fokozása, a falusi lakodalmas és batyubálás műkedvelés és az osztálytalálkozósi burjánzása a hivatásos, profi – és színvonalas! – művészet és kultúra HELYETT?)

Egy ország szétzavart lakossága s megváltozott, balkanizálódott városok a végeken. Ezredvégi ingyenkonyhák és pazar magánboltok kontrasztja. A két véget között pedig elszegényített tanárok, mérnökök, hivatalnokok, nyugdíjasok . . . Így lépünk 2000-be. A zágrábi tévé már megkezdte a napok visszaszámlálását.

2.

Čačakon az ellenzék tízezres tömeg előtt megtartotta első nagygyűlését. A rendőrség igyekezett feltartóztatni a város felé tartó járműveket, a katonaság pedig (állítólag) segítette a nagygyűlésre érkezőket.

3.

Marko M. a börtönéről (!) hírhedt Požarevacon, apja szülővárosában, ahol a papa külön utat építtetett csemetéjének, Bambiland néven vidámparkot épít. A munkálatok a bombázások ideje alatt is folytak, hiszen a fiú a fiatalok jövőjére is gondolt. Az országon túlra és a menekülők pótkocsijára kerültekre is?

4.

M. M. szerb köztársasági elnök szerbiai városokba látogat. Feje felett fekete ernyőt tartanak, nehogy megártson neki a közép-szerbiai nap. Látogatását, hogy, hogy nem, nem verik nagyobbra, csak párszáz ember előtt tart beszédet. Amikor Kuršumlíjan arról beszél, hogy Kosovo felszabadult, és Szerbia elidegeníthetetlen része maradt, az ott tartózkodó kosovói szerbek kifütyülik.

Jó néha az állami tévé híradóját nézni – viszontlátni Borcan ezredes esernyőjét, amely most a fejünk felett lebeg. Coca Mavrodin-Mahmudia szelleme is itt kísért. M.-né könyvbemutatókat tart, közben – a középkelet-európai nagy lomtalanítás jegyében – Elena Ceaușescu gardróbját – és bundagyűjteményét – árverezik.

5.

Balašević Szlovéniából azt nyilatkozta, megérdemelnénk, hogy süssön ránk a nap. A napsütéseket mostanában a medárdi esők mossák el. Ma délután zápor volt. Jugoszláviát Nyugaton terrorista államnak titulálták.

6.

Nyolcvanas éveim legnyomasztóbb emléke: a szélvédőkre ragasztott M.-képekkel közlekedő buszok.

7.

A Szabad Európa műsorában nap mint nap elégedetlen tömegek rendszerellenes kiáltásai. Hol voltak s mit gondoltak ezek az emberek majd évtizeden át?!!

8.

Az első metafora, amit korán reggel hallok az Amerika Hangja hírműsorában: ez a hatalom politikai hullá – s ettől már reggeltől helyén van az egyensúlyom.

9.

A legszívenütőbb Boško Peroševićnek, a Vajdasági Végrehajtó Tanács elnökének igyekezete, amint hallatlan lelkiismeretességgel viseli a szíven sorsunkat. Az Újvidékre látogató külföldi diplomatáknak a lebombázott kamenicai tévéépület és a tönkretett átjátszóállomások kapcsán azt fájlalja, hogy a bombázásokkal a NATO a vajdasági nemzeti kisebbségek jogaira is lesújtott. Aggodalmát nem tudom mivel magyarázni, mivel épp a tartományi politikai szervek azok, amelyek több éve hagyják tengődni pl. a Magyar Szót, amelynek alapítója épp a Tartományi Képviselőház, s amelyet újságírói jó ideje éhbér ellenében tartanak fenn. S a tévé . . . A magyar nyelvű tájékoztatásnak is csak akkor van értelme, ha az valóban objektív tájékoztatás. Nem igénylem anyanyelvemen hallani a hatalmi párt propagandájának magyarra fordított szövegeit és szóvirágait.

10.

Előbb I. nem jöhetett haza, mert lezárt országhatárok között találta volna magát, s bármikor mozgósíthatták volna, utána én nem hagyhattam el az országot (tulajdonképpen még most sem oldották fel a rendeletet). Most újra I. nem jöhet, mert a határon állítólag ellenőrzik, hogy a férfiak közül ki mikor utazott külföldre. Mivel nem jelentette be tartózkodási helyének megváltoztatását (újabb pontos lakcímét – hogy az illetékesek még az országon kívül is minden pillanatban pontosan tudhassák, hol tartózkodik!), egy hónapig terjedő börtönbüntetést kaphatna. (Đinđićet már fel is jelentették emiatt.) Szerbiában két alternatíva lehetséges: vagy megszökni, vagy maradni, s aki marad, választhat, hogy a harctérre megy gyilkolni vagy meghalni egy téves politika égisze alatt, vagy börtönbe zárják.

R. F. azt mesélte, hogy a horvátországi háború idején is és most is csak addig félt – de addig nagyon –, míg ki nem kézbesítették számára a katonai behívót. Amikor megkapta – akkor is és most is –, szinte

---

megkönnyebbült. Ezt a paradoxont csak itthon lehet megérteni. Valóban Sinistrában vagyunk.

11.

Az ellenzéki politikusok forró nyarat jósolnak. Izzik a levegő a kertben, az erkélyen, a padlástérben is.

12.

A Magyar Szó irodalmi rovata leközölte öncenzúrált, kipontozott versemet. Most – egyelőre még – így lehet verset publikálni. Nemcsak magam miatt – a rovatszerkesztőnek sem szeretnék kellemetlenséget okozni.